

EduRESCUE-loppuraportti:

vaikuttavuuskertomukset

Vaikuttavuuskertomus 1.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutuminen sekä yksilöllisten tarpeiden huomioiminen koulutuspoliittisessa päätöksenteossa

Yhteiskunnallinen haaste

Tutkimusten mukaan COVID-19-pandemia lisäsi eriarvoisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutussektorilla. Pandemiatilanteesta johtuvat eri pituiset etäopetusjärjestelyt ja karanteenit toivat esiin huolen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja oppimisvajeesta erityisesti niillä lapsilla ja nuorilla, joilla oli haasteita hyvinvoinnissa ja oppimisessa jo ennen pandemiaa. Myös poikkeusoloista johtuvat haasteet laadukkaan perusopetuksen tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta saavutettavuudesta korostuivat. Etäopetuksessa hyvinvoinnin ja oppimisen tuki jäi pitkälti kodin vaihtelevien resurssien ja vanhempien tuen varaan, mikä asetti lapset eriarvoiseen asemaan keskenään. Lasten oikeudet olivat riippuvaisia vanhempien mahdollisuuksista, vaikka velvollisuus huolehtia lasten yhdenvertaisista mahdollisuuksista oppimiseen ja hyvinvointiin on viranomaistoimijoilla, kuten koululla ja sote-alan ammattilaisilla. Vaihtelua ilmeni myös mm. etäopetuksen vaatimien nettiyhteyksien toimivuudessa ja digitaalisten välineiden laadussa sekä oppijoiden itsesäätelytaidoissa hallita itsenäistä opiskelua. KARVIN arvion mukaan yhdenvertaisuuden tavoite toteutui poikkeusaikana heikoimmin niillä perusopetuksen oppilailla, jotka tarvitsivat erityistä tukea tai kuuluivat kielivähemmistöihin. Siirtyminen etäopetukseen johti lasten oikeuksien vaarantumiseen. Erityisesti tietyt lapsiryhmät kohtasivat oikeuksiensa merkittävämpiä loukkauksia verrattuna toisiin lapsiin. Joidenkin lasten osalta oikeuksien loukkauksen voidaan katsoa jatkuvan yhä vuonna 2025, kun pandemia-aikana syntynyttä oppimis- ja palveluvajetta esimerkiksi mielenterveyspalveluissa ei ole pystytty kuroma kiinni.

Ensimmäinen EduRESCUE-hankkeen vaikuttavuustavoitteista keskittyi koulutukseen liittyvän yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen sekä yksilöllisten kokemusten ja tarpeiden huomioimisen tukemiseen koulutuspoliittisessa päätöksenteossa ja opetuksen järjestämisessä. Lasten yksilöllisiä kokemuksia pandemia-ajasta selvitettiin lasten ja nuorten haastatteluilla ja kyselyillä. Nuorten ja nuorten aikuisten ääni pääsi kuuluviin Hiljaiset äänet -kyselyn avulla. Erityisesti nuoriin kohdistuvalla kyselyllä pyrimme tavoittamaan heitä, jotka kokivat, etteivät ole tulleet kuulluksi koronapandemian aikana. Aiempiin kyselyihin verrattuna tähän kyselyyn vastanneet nuoret ja nuoret aikuiset raportoivat enemmän haasteita hyvinvoinnissa, oppimisessa ja sosiaalisissa suhteissa. Tulokset haastavat pohtimaan erilaisia joustavampia mahdollisuuksia yksilöllisiin tapoihin käydä koulua, opiskella sekä saada tukea oppimiselle ja hyvinvoinnille. Etäopetuskäytänteitä tulisi kehittää siten, että ne tukisivat parhaiten erilaisten lasten ja nuorten tarpeita ja siten opiskeluun kiinnittymistä ja oppimista. Myös oppimiseen liittyvän tuen saatavuuteen ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavuuteen on jatkossa kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta lasten ja nuorten yhdenvertainen ja tasa-arvoinen oikeus opetukseen ei vaarannu. Tutkimuksesta laadittuihin suosituksiimme voi tutustua mm. 'Hiljaisia ääniä: nuorten kokemuksia koronapandemian vaikutuksesta hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja oppimiseen' -raportista (<https://www.oph.fi/fi/tilastot-julkaisut/julkaisut/hiljaisia-aaania>).

Haasteita tutkimukselle, vuorovaikutustyölle ja erityisesti Hiljaiset äänet -tutkimuksen aineistonkeruulle asetti tietynlainen ”koronaväsymys” eli kyllästyminen koronakeskusteluun ja -kyselyihin sekä uudet kriisit (esim. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan sekä energiakriisi), jotka veivät huomiota pois koronapandemiasta. Toisaalta uudet kriisit ja terveysuhat nostivat esiin pandemiaa laajemman, ylipäättään poikkeusoloihin liittyvän tutkimustarpeen. Näin ollen laajensimme EduRESCUEn fokuksa tarkastelemaan koulutusjärjestelmän ja sen toimijoiden resilienssiä myös muiden kriisien kuin COVID-19-pandemian osalta.

Erityisesti ns. Hiljaiset äänet -tutkimuksessa huomattiin, että tietyt hiljaiset äänet jäivät edelleen aineistossa kuulumattomiin. Esimerkiksi lastensuojelun asiakkaat, kielivähemmistöihin kuuluvat sekä maahanmuuttajataustaiset nuoret ja heidän kokemuksensa jäivät kyselyssä katveeseen. Kuten muissakin kyselytutkimuksissa, tähänkin kyselyyn vastanneista suurin osa oli tyttöjä ja nuoria naisia.

Hankkeessa tutkittiin kansainvälisen lasten lukutaitotutkimuksen (PIRLS) pohjalta syrjäytymisriskissä olevia 4. luokan oppilaita. Tulosten perusteella syrjäytymisriskissä ovat erityisesti lapset, joiden vanhempien koulutus- ja sosioekonominen tausta on alhainen. Lisäksi riskiä lisäävät kokemukset koulukiusatuksi tulemisesta, toistuvat poissaolot ja puutteellinen kielitaito. Maahanmuuttajataustaisilla oppilailla syrjäytymisriski on suurempi kuin kantaväestön oppilailla.

Yhdenvertaisen opetuksen näkökulmasta etäopetukseen liittyy merkittäviä vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen. COVID-19-pandemian aikana oikeutta saada opetusta vähennettiin tai sen muotoa muutettiin, mutta velvollisuus opiskella oppimäärän tavoitteiden mukaisesti säilyi muuttumattomana. Siitä huolimatta, että nuorimpia ja esimerkiksi erityisen tuen päätöksen saaneita oppilaita ei siirretty etäopetukseen, tulisi harkinta etäopetuksen soveltuvuudesta olla jatkossa yksilökohtaisempaa. Etäopetus nimittäin asettaa lapset ja nuoret herkästi epätasa-arvoiseen asemaan esimerkiksi oppimisympäristön turvallisuuden ja oppimisen ja koulunkäynnin tuen suhteen. Osalla lapsista ja nuorista oppimisympäristön turvallisuus, opetuksen laatu ja oppimiseen ja koulunkäyntiin saatava tuki toteutuu, mutta osalla ei. Etäopetus myös vaikeuttaa opetushenkilökunnan mahdollisuuksia varmistaa turvallinen oppimisympäristö, joka puolestaan on edellytys sille, että oikeus opetukseen voi toteutua. Lisäksi oikeutta oppimisen ja oppilashuollon tukipalveluihin heikennettiin, mikä asetti tukitoimia tarvitsevat oppilaat ja perheet korostuneen epäyhdenvertaiseen asemaan. Toisaalta tietoisuus huoltajan mahdollisuudesta ottaa lapsi kotikouluun lisääntyi pandemia-aikana, mutta lapsen oikeuksien näkökulmasta kyseissä tavassa suorittaa oppivelvollisuus on paljon ongelmallisuutta lasten oikeuksien toteutumisen kannalta, mihin tulisi tulevaisuudessa puuttua.

Viranomaisten velvollisuudet eivät kuitenkaan heikkene etäopetuksen aikana, eikä vastuuta oppimisesta voida siirtää vanhemmille. Koska lasten oikeudet tarvitsevat toteutuakseen käytännön arjen tekoja, kyse on myös kouluyhteisön toimijoiden resurssien ja voimavarojen turvaamisesta. Jatkossa on tärkeää turvata opettajien valmiudet vastata erilaisiin haastaviin tilanteisiin, jotta oppilaiden oikeudet eivät heikenny jo tehtyjä rajoituksia voimakkaammin eivätkä jää huoltajien varaan. Nämä valmiudet edellyttävät 1) tarvittavia digitaalisia laitteita ja yhteyksiä, 2) yhteistyökäytänteitä muiden koulun aikuisten ja kotien kanssa sekä 3) osaamista oppilaan oppimiseen ja hyvinvointiin vaikuttavien asioiden havaitsemiseen ja tuen tarjoamiseen.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna ensimmäisen vaikuttavuustavoitteen toteuttamista haastoi myös pääministeri Orpon hallitusohjelmaan sisällytetyt leikkaukset ja toimeentulon heikennykset. Hallitusohjelmassa tunnistetaan nuorten pahoinvoinnin kasvu ja koronapandemian aiheuttama pitkäkestoinen hyvinvointi- ja oppimisvaje yhteiskunnallisina haasteina, sekä päätettiin kohdistaa toimia ”nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi”. Tehtyjen leikkausten ja toimeentulon heikennysten myötä on kuitenkin todennäköistä, että pahoinvoinnin polarisoituminen tulee jatkumaan.

Monitieteinen tutkimus ja yhteistyö

Yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen koulutuksen toteutumisen tarkastelussa oli erityisen arvokasta käydä vuoropuhelua oikeustieteiden ja kasvatustieteen välillä. Lasten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä yksilöllisten tarpeiden toteutuminen perustuu lakiin kirjattuihin lapsen oikeuksiin. Olikin luontevaa tarkastella sitä, millä tavalla tulokset kytkeytyivät lasten oikeuksiin, miten lasten oikeudet toteutuivat käytännössä ja mitä voisimme tehdä jatkossa niiden toteutumisen edistämiseksi. Viimeksi mainittu palauttaa tarkastelukulman osaltaan myös kasvatustieteen osaamisalan ytimeen. Yhteistyössä rakennettiin luontaisia tarkastelun kaaria, joissa yhdistyivät molempien tieteenalojen vahvuudet. Esimerkkinä tällaisesta kaaresta oli kyselyjen perusteella syntynyt kuvanuorten hyvinvoinnin haasteista sekä opettajaopiskelijoiden valmiuksista havaita oppilaiden erilaisia tuen tarpeita sekä tukea ja ohjata tuen piiriin erilaisissa oppilaiden hyvinvointia uhkaavissa tilanteissa. Lasten ja nuorten oikeuksiin perustuen voitiin rakentaa oikeudellisia ketjuja, jotka sääntelevät tuen saamista. Näiden oikeudellisten ketjujen kautta voitiin taas tarkastella sitä, toteutuvatko lasten ja nuorten oikeudet todellisuudessa sekä miten opettajankoulutus voisi lisätä opettajaopiskelijoidentietoisuutta näistä oikeuksista ja palveluihin ohjaamisesta koulussa. Tämä tuo lisäarvoa tulosten vaikuttavuudelle sekä mahdollistaa useamman tason yhteiskunnallisen implementoinnin. Oikeus- ja kasvatustieteiden tutkijoiden yhteistyössä syntyi hankkeen aikana yhteisiä tutkimusartikkeleita (esim. Pakarinen ym. 2023, Valtonen ym. 2024), yleistajuisia artikkeleita (esim. Sorkkila ym. 2022), symposiumeja ja esityksiä konferensseihin (esim. Kasvatustieteen päivät) sekä sidosryhmille järjestettyjä tilaisuuksia (esim. Demokratiakorjaamotyöpaja keväällä 2023). Viimeisenä hankevuotena tiivistä yhteistyötä jatkettiin hankkeen yhteisen Koulun resilienssi -kirjan parissa, jossa oikeustieteellisiä ja kasvatustieteellisiä tutkimustuloksia yhdistettiin kolmessa luvussa. Yhteistyötä oikeustieteen osalta laajennettiin PANDEMICS-ohjelmassa myös EduRESCUEn sisarhankkeen JuRen tutkijoiden kanssa kirjoittamalla yhdessä siitä, mitä opetuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden on huomioitava järjestäessään alueensa lasten ja nuorten koulutus- ja opiskeluhuollon palvelut yhdenvertaisuus turvaten. Hankkeiden yhteistyössä toteutettiin myös yhdenvertaisuuden turvaamista käsittelevä podcast-jakso, johon osallistui myös yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman.

Tärkeänä monitieteisen tutkimuksen mahdollistajana toimi säännöllisesti tavannut nuorten tutkijoiden Early Career Researchers' Pool (ECR Pool). ECR Pool -toiminta edisti tavoitteidensa mukaisesti tieteenalojen välistä yhteistyötä sekä tuki tutkijanuran alkuvaiheessa olevien tutkijoiden yhteistyötä konsortion sisällä. Toimintaan osallistuneiden EduRESCUE-tutkijoiden mukaan ryhmä tarjosi kaivattua vertaistukea tutkimusuran alkuvaiheen pulmien kanssa sekä lisäsi tieteenalojen välistä ymmärrystä monimutkaisissa kysymyksissä, edistään ns. yhteisen kielen löytämistä, eritoten juuri oikeustieteen ja kasvatustieteen välillä.

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Yhdenvertaisuuteen liittyvän vaikuttavuustavoitteen saavuttamiseksi tehtiin yhteistyötä erisidosryhmien kanssa erityisesti Hiljaiset äänet -tutkimuksessa. Lasten ja nuorten etuja ja hyvinvointia tukevien järjestöiden kanssa tehty yhteistyö edisti kyselytutkimuksen laatimista, pilotointia ja kyselyn levittämistä. Järjestöjen kanssa aloitettu dialogi jo kyselyn valmisteluvaiheessa loi yhteistä ymmärrystä kentän toimijoiden kokemusten ja alan tutkijoiden välille. Järjestöt jakoivat kyselyä omille kohderyhmilleen, mikä lisäsi mahdollisuuksia tavoittaa juuri niitä "hiljaisia ääniä", jotka olivat pandemiassa jääneet kuulematta. Lisäksi saatiin jo kyselyn valmisteluvaiheessa yhteistyöjärjestöiltä runsaasti heidän keräämäänsä ja tuottamaansa materiaalia ja aineistoja, jotka liittyivät heidän kohderyhmiensä hyvinvointiin koronapandemian aikana. Materiaalit sisälsivät sekä raportteja ja laajoja aineistoja toteutetuista kyselyistä että vapaamuotoisempia kuvauksia järjestöjen ammattilaisten tekemistä huomioista koronapandemian ajalta. Hyvinvointia tukevien järjestöjen kuuleminen oli

keskeistä myös Yksilölliset tilanteet ja osallisuus –kyselyn laadinnassa, sillä se mahdollisti moninaisten hyvinvointia uhkaavien tilanteiden sisällyttämisen kyselyyn. Järjestöyhteistyön tuloksena toteutettiin myös täydentävinä aineistonkeruina autismikirjon nuorten haastattelut yhdessä Autismiliiton kanssa ja SPR:n Nuorten turvatalojen kanssa kaksi anonyymia nuorten Digiraatia syksyllä 2022. Säännöllisissä verkkotapaamisissa keskusteltiin yhdessä järjestöjen kanssa tutkimustuloksista ja niiden tulkinnasta.

Tutkijamme toimivat asiantuntijatehtävissä erilaisissa lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta edistävissä työryhmissä (mm. Lapsistrategian toimenpide 16 -ohjausryhmä, Peruskoulun tulevaisuustyö -työryhmä, Osallistujien Suomi -toimenpideohjelma). Tutkijamme tapasivat myös päättäjiä niin kahdenkeskisissä keskustelutapaamisissa (mm. EU-komissaari Jutta Urpilainen, ent. tiede- ja kulttuuriministeri Petri Honkonen, eduskunnan varapuhemies Paula Risikko, kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta) kuin suuremmille virkamiehistä ja asiantuntijoista koostuville ryhmillekin (mm. Hiljaiset äänet -raportin tulosten esittely Opetushallitukselle). Lisäksi tutkijoidemme asiantuntemusta on käytetty Opetushallituksen, ITLAn ja YLE Uutisluokan tuottamissa avoimissa tukimateriaaleissa, joiden tarkoituksena on tukea opetuksen järjestäjiä ja kouluja kriisien käsittelyssä, niistä palautumisesta ja oppilaiden hyvinvoinnin tukemisesta.

Yhdessä muiden STN:n PANDEMICS-ohjelman hankkeiden kanssa järjestettiin vuosittain yhteinen sidosryhmätilaisuus Helsingin yliopiston yleisölle avoimessa Tiedekulmassa. Tilaisuuksiin osallistui EduRESCUE-hankkeen tutkijoita, sidosryhmäläisiä, päättäjiä ja median edustajia. Vuoden 2023 sidosryhmätilaisuus järjestettiin yhteistyössä MTV:n kanssa. Tilaisuus striimattiin MTV Katsomoon ja siitä tehtiin useampi uutisjuttu MTV:n uutissivustolle. Myös vuoden 2024 PANDEMICS-päätöstilaisuus sai hyvin medianäkyvyyttä tilaisuudessa julkaistun loppujulkaisun ”Koronapandemian opit: Kohti parempaa kriiseihin varautumista ja kriisinhallintaa” myötä. Loppujulkaisun luku 3 käsitteli perusoikeuksia mm. koulun ja oppilaan oikeuksien näkökulmasta. Loppujulkaisua jaettiin sidosryhmille, päättäjille, päätösten valmistelijoille ja muille asiantuntijoille sekä päätöstilaisuudessa että sen jälkeen. PANDEMICS-päätöstilaisuus pohjautui loppujulkaisun lukuihin. Tilaisuudessa järjestettiin kutsudialogeja, joihin kutsuimme valikoituja sidosryhmäläisiä ja muita julkaisun kannalta keskeisiä toimijoita. EduRESCUE:n teemoja käsiteltiin tutkijoiden ja sidosryhmäläisten kanssa kaikissa dialogeissa, joista tutkijoitamme oli mukana kahdessa: Kriisi- ja hyvinvointijohtaminen ja kriisiviestintä sekä Kansalaisten hyvinvointi: Jokaisen kansalaisen hyvinvointia tukeva kaupunki – tulevaisuutta vai utopiaa? Kutsudialogien jälkeen tilaisuudessa kuultiin kaksi paneelikeskustelua, joista erityisesti jälkimmäinen (Miten seuraava terveyskriisi tullaan hallitsemaan Suomessa?) käsitteli myös EduRESCUE:n tutkimusteemoja. Keskustelemassa olivat THL:n pääjohtaja Mika Salminen, STM:n strategiajohtaja Pasi Pohjola, OPH:n yksikön päällikkö Laura Francke, tutkimusjohtaja WELGO-hankkeen konsortiojohtaja Ville-Pekka Sorsa ja EduRESCUE:n konsortiojohtaja Marja-Kristiina Lerkkanen.

PANDEMICS-ohjelman vuonna 2022 järjestämät Erätauko-dialogit ”Demokratia terveyskriiseissä” ja ”Miten rakennamme kriisinkestävää yhteiskuntaa?” käsittelivät yhdenvertaisuutta ja tasa-arvokysymyksiä sekä lasten, nuorten ja perheiden kokemuksia korona-ajasta yhdessä päättäjien kanssa. Yhdessä ALL-YOUTH-hankkeen kanssa järjestämämme yleisölle avoin työpaja ”Nuorten oikeus (e-)osallisuuteen” vuoden 2023 Demokratiakorjaamossa käsitteli myös yhdenvertaisuuskysymyksiä erityisesti lasten ja nuorten oikeuksien ja osallisuuden näkökulmasta.

Hankkeen suunnitteluvaiheesta lähtien oli selvää, että lapsia ja nuoria tulisi osallistaa hankkeeseen muutoinkin kuin tutkimuskohteina. Yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja lasten äänen kuulemistä tukevana toimenpiteenä toteutettiin Lasten neuvottelukunta, jonka kokoonpano ja paikkakunta vaihtuivat vuosittain. Lukuvuonna 2022–2023 Lasten neuvottelukunta toteutettiin jyvaskyläläisessä alakoulussa ja vuonna 2024 turkulaisessa alakoulussa. Tutkijamme suunnittelivat useamman oppitunnin mittaiset kokonaisuudet, joissa toteutettiin erilaisia toiminnallisia aktiviteetteja tutkijoiden johdolla. Toimintatapoina hyödynnettiin erilaisia lapsia osallistavia ja toiminnallisuutta sisältäviä

menetelmiä, kuten ryhmäkeskusteluja ja piirtämis- ja kirjoitustehtäviä. Teemat, joita Lasten neuvottelukuntien tapaamisissa käsiteltiin, olivat: 1) Mitä lasten oikeus tulla kuulluksi tarkoittaa? Miksi lasten kuuleminen on tärkeää ja mistä asioista lapsia pitäisi heidän mielestään kuulla? Millaisia ajatuksia lapsilla on koronapandemiasta ja muista kriiseistä sekä niiden kohtaamisessa tarvittavasta resilienssistä? Millaisia ajatuksia lapsilla on kouluhyvinvoinnista ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä? Mitä lapset haluaisivat aikuisten tietävän heidän ajatuksistaan? 2) Millaiset tekijät edistävät ja heikentävät osallisuuden kokemuksia vertaisvuorovaikutuksessa ja -suhteissa? Miten kouluyhteisön eri toimijat voivat tehdä varmistaakseen, että jokainen pääsisi mukaan myönteiseen vertaisvuorovaikutukseen ja voisi muodostaa ja ylläpitää merkityksellisiä vertaissuhteita?

Helsingin yliopiston kokoama Nuorten neuvottelukunta tapasi kolmesti syksyllä 2024 keskustelemaan nuorista ja kriiseistä selviytymisestä. Nuoret antoivat arvokkaita ja ajankohtaisia näkemyksiään kriisien vaikuttamisesta nuoriin ja ilmaisivat huolensa nuorten mielenterveyden ongelmista ja oikea-aikaisen tuen saamisesta. Lisäksi nuorten ääntä kuultiin myös esimerkiksi Nuorten Digiraadeissa (järjestetty yhdessä SPR:n nuorten turvatalojen kanssa 9/2022) ja Jyväskylän yliopistolla avoimessa Ruusupuisto tutkii ja keskustelee -tilaisuuden opiskelijapaneelissa (9/2022). Lisäksi nuorten ääntä kuultiin yhteistyössä Autismiliiton kanssa toteutetuissa neurokirjon nuorten haastatteluissa (6/2022).

Vaikuttavuuskertomus 2.

Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin ja resilienssin edistäminen

Yhteiskunnallinen haaste

COVID-19-pandemia lisäsi kuormitusta ja pahoinvointia niin lapsilla ja nuorilla kuin heidän vanhemmillaan. Pandemian hillitsemiseksi asetetut kouluja, harrastuksia ja sosiaalista elämää koskevat rajoitukset vaikuttivat voimakkaasti lasten, nuorten ja perheiden arkeen. Koulujen sulkemisen lisäksi myös harrastustilat ja nuorisotalot olivat pitkiä aikoja suljettuina. EduRESCUE-hankkeen toinen vaikuttavuustavoite oli edistää lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointia ja resilienssiä.

Lasten ja nuorten hyvinvointia ja resilienssiä tarkasteltiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin kohdistuneella Hiljaiset äänet -kyselyllä ja haastattelemalla alakoululaisia vuonna 2022 (ks. vaikuttavuuskertomus 1) sekä 5., 6. ja 8. luokkalaisia koskevan pitkittäisaineiston (2019–2020) avulla. Kolme neljäsosaa Hiljaisten äänten -kyselyyn vastanneista nuorista ja nuorista aikuisista koki, että koronapandemia-aika heikensi heidän hyvinvointiaan. Pitkittäisaineiston mukaan alakoulussa kouluhyvinvointi laski 75 % ja lisääntyi 25 %, yläkoulussa vastaavat luvut olivat 85 % ja 15 %. Tulokset ovat yhteneviä aiempien kansallisten ja kansainvälisten tutkimusten kanssa, joiden mukaan nuorten masennus- ja ahdistuneisuusoireilu sekä huoli omasta mielialasta on lisääntynyt ja terveydentila koetaan aiempaa heikommaksi.

Resilienssiä vahvistavana tekijänä hankkeessa tutkittiin erityisesti sosioemotionaalisia taitoja. Näiden taitojen havaittiin olevan pandemian aikana hyvinvoivilla oppilailla usein vahvat. Sosioemotionaaliset taidot ovat tärkeä resilienssitekijä, sillä ne auttavat lapsia ja nuoria sopeutumaan muutoksiin ja toimivat kouluhyvinvointia tukevana voimavarana, vahvistaen kouluintoa ja suojaten koulu-uupumukselta. Koronakeväänä kerätystä aineistosta tunnistettiin erilaisia sosioemotionaalisten taitojen profiileja. Onkin tärkeää muistaa, että taidoiltaan hyvin erilaisetkin oppilaat voivat pärjätä hyvin koulussa, kun heitä autetaan löytämään omat vahvuutensa ja he pääsevät käyttämään niitä.

Muita hyvinvointia suojaavia tekijöitä havaittiin olevan mm. sosiaaliset voimavarat eli ihmissuhteet ja muilta ihmisiltä saatu tuki sekä koronapandemian tuomat mahdollisuudet panostaa omaan hyvinvointiin sekä säädellä omaa oppimista ja ajankäyttöä.

EduRESCUE-hankkeessa tutkittiin myös lasten ja vanhempien haavoittuvuuden ja resilienssin rakentumista vuorovaikutuksessa ja ihmissuhteissa, erityisesti tunnetuen näkökulmasta. Tulosten mukaan vanhemman luottamus kykyynsä selviytyä vanhemmuuden haasteista ja se, ettei hän koe jäävänsä yksin, heijastui myönteisesti varhaisnuoren valmiuksiin solmia ja ylläpitää merkityksellisiä ihmissuhteita. Lasten tarpeisiin joustavasti sovitettu tunnetuki puolestaan vahvisti lasten sinnikkyyttä ja myönteisyyttä oppimista kohtaan.

Koulujen etäopetus ja karanteenit lisäsivät vanhempien vastuuta lastensa opetuksesta ja oppimisen tukemisesta omien (etä)toiden rinnalla. Hankkeessa tarkasteltiin myös vanhempien jaksamista mm. Huoltajien hiljaiset äänet -aineiston avulla sekä kansainvälisessä vertailututkimuksessa, jossa tutkittiin vanhemmuuden uupumusta ennen koronapandemiaa ja koronapandemian aikana. Tulokset osoittivat selvästi, että vanhempien uupumus lisääntyi korona-aikana: äidit, nuoret vanhemmat ja heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat perheet olivat kaikkein uupuneimpia, samoin kuin pienten lasten, useampien lasten tai erityistarpeisten lasten vanhemmat. Vanhemmat olivat myös sitä uupuneempia, mitä pidempään he olivat olleet korona-aikana eristyksissä. Lisäksi kotoa käsin käytävä etäkoulu sekä lasten ja nuorten vaatima huomio ja tuki etäopiskelulle olivat yhteydessä vanhempien uupumukseen.

Erityisen huolestuttava ryhmä oli sekä vanhempana että työssä uupuneet vanhemmat, joilla oli ei-uupuneita useammin erityistarpeisia lapsia ja harvemmin sosiaalista tukea. Nämä vanhemmat kokivat myös vähemmän resilienssiä kuin ei-uupuneet vanhemmat. On tärkeää pohtia, voisiko resilienssiin liittyviä taitoja (mm. ajatusten uudelleen suuntaamista tai optimismia) opettaa uupumisriskillä oleville vanhemmille esimerkiksi osana perheiden tukitoimintaa. Toisaalta on vähintään yhtä tärkeää tarjota uupuneille vanhemmille konkreettisia tukitoimia (esim. lastenhoitoapua tai siivousapua), koska he näyttävät jäävän muita useammin vaille tukea ja suurempien kuormitustekijöiden alle.

Lisäksi hankkeessa tutkittiin sitä, miten varhaiskasvatus kommunikoi ja tarjosi tukea vanhemmille poikkeusaikana. Tulosten mukaan, mitä enemmän vanhempi sai varhaiskasvatuksesta tukea, sitä vähemmän uupunut hän oli. Erityisesti ruoka-apu ja tieto siitä, että varhaiskasvatukseen voi tarvittaessa olla yhteydessä, suojasivat vanhempaa uupumiselta.

Hankekauden aikana merkittävä koulujärjestelmän toimintaan vaikuttava muutos oli opiskeluhoitopalvelujen siirtyminen kunnilta hyvinvointialueiden vastuulle vuoden 2023 alussa. Joitakin löydöksiä palveluiden saatavuuden muutoksista on jo raportoitu (mm. opiskeluhoitolaisten arvio lääkäri- ja psykologipalvelujen saatavuuden heikentymisestä; Hietanen-Peltola ym. 2024), mutta alueelliset erot ovat suuria ja hyvinvointialueiden toiminnan yhtenäistämiseen liittyvä työ on vielä käynnissä. On kiinnostavaa seurata, millaisia pitkän aikavälin vaikutuksia muutoksella on palvelujen saatavuuteen ja alueelliseen yhdenvertaisuuteen tulevaisuudessa.

Monitieteinen tutkimus ja yhteistyö

Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin ja resilienssin tukeminen oli lähtökohtaisesti hankkeen monitieteinen tavoite. Teeman tutkimus, ongelmien ymmärtäminen ja hyvinvoinnin haasteiden taklaaminen vaatii psykologian ja kasvatustieteen vuoropuhelua. Lisäksi opettajankoulutuksen tutkimus ja työkalujen kehittäminen opettajille olivat tärkeä osa soveltavaa monitieteistä yhteistyötä. EduRESCUE kuului myös monitieteiseen JYU.WELL-verkostoon, jonka kautta tutkimustieto ja vaikuttavuustoimet pääsivät leviämään tiedeyhteisön sisällä eri tieteenaloille (esim. sosiaalityöhön ja perhetutkimukseen). Monitieteistä yhteistyötä hankkeessa edistivät erityisesti temaattiset 3-

UniversityTeamit (3U-Teams), joissa monitieteistä tutkimusyhteistyötä tehtiin valitun teeman ympärillä yli yliopisto- ja työpakettirajojen siten, että kuhunkin tiimiin kuului tutkijoita EduRESCUE-konsortion kaikista kolmesta yliopistosta. Esimerkiksi Vanhemmat ja perheet- sekä Hiljaiset äänet -teemojen 3U-Teameissa muodostui erityisen aktiivista ja tuottavaa monitieteistä tutkimusyhteistyötä ja yhteisjulkaisuja. Vanhemmat ja perheet -tiimi järjesti elokuussa 2022 kansainvälisen hybridiseminaarin Jyväskylän yliopistolla, jonne kutsuttiin myös hankkeen ulkopuolisia tutkijoita mm. Jyväskylän yliopiston kehityspsykologian alalta ja opettajankoulutuksen tutkijoita sekä Japanista Kioton Bukkyon yliopiston opettajankoulutuksen professoreja.

Monitieteistä yhteistyötä lääketieteen, sosiaalipolitiikan ja palvelujärjestelmien osalta tuki myös EduRESCUE:n tutkija professori Niina Junttilan johtama STN-rahoitteinen Right to Belong -hanke (alkanut 9/2022), joka mahdollistaa monitieteisen tutkimusyhteistyönjatkumisen. Hankkeita yhdisti teemat koskien lasten ja nuorten hyvinvointia ja yksinäisyyttä sekä yhteiset sidosryhmät ja verkostot, jotka tukivat toisiaan yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa ja päätöksenteossa. Yhteistyö toteutui konkreettisesti myös yhteisten konsortiopäivien kautta. Konsortiot tapasivat puolivuositain vuorotellen konsortioon kuuluvilla yliopistoilla vierailijaluentojen, ryhmäkeskustelujen ja yhteissuunnittelun äärellä.

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Tutkijamme toimivat asiantuntijoina monissa hyvinvoinnin ja resilienssin edistämiseen liittyvissä työ- ja ohjausryhmissä sekä foorumeissa (ks. asiantuntijatyöväylälehti). Vuonna 2022 osallistuimme MIELI ry:n koordinoiman Nuorten hyvinvointiohjelman valmisteluun, joka tähtäsi osaksi pääministeri Orpon hallitusohjelmaa. Tutkijamme osallistuivat myös hallitusneuvottelukuulemisiin sekä antoivat lausuntoja mm. kouluhyvinvointiin, -viihtyvyyteen ja oppimiseen sekä lasten ja nuorten yksinäisyyteen liittyen.

PANDEMICS-ohjelman loppujulkaisussa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia käsiteltiin erityisesti luvussa 7 (Kansalaisten hyvinvointia turvaavat koulutussektorin toimenpiteet ja elinympäristön ominaisuudet). Yhteistyössä ITLAn kanssa kokosimme avointa tukimateriaalia lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kriisinkestävyyden vahvistamiseen (<https://itla.fi/tukimateriaalia-lastenjanuorten-hyvinvoinnin-ja-kriisinkestavyyden-vahvistamiseen/>). Tukimateriaali on suunnattu erityisesti varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten opettajille ja muille aikuisille.

YLE Uutisluokan kanssa yhteistyössä koottu tehtäväpaketti (<https://yle.fi/a/74-20036270>) käsittelee sosiaalisia suhteita, ja on suunnattu peruskouluille ja toisen asteen opiskelijoille. Keväällä 2022 julkaistiin nuorten hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitettu tutkimusperustainen Nuorten Kompassi -verkko-ohjelma, jonka kehittämisessä oli tiiviisti mukana EduRESCUE:n tutkijoita.

Tutkijoitamme kutsuttiin puhumaan asiantuntijoina sidosryhmiemme ja muiden teeman näkökulmasta keskeisten toimijoiden tapahtumiin (mm. etujärjestöt OAJ ja Suomen Rehtorit ry, ja yhdistykset kuten MLL, TEHY, SPR, Väestöliitto, Kehitysvammaisten tukiliitto sekä AVI). Tutkijamme esittelivät hyvinvoinnin ja resilienssin edistämiseen liittyvää tutkimustamme myös erilaisissa tiedeyhteisön tapahtumissa keynote-puhujina (mm. Kasvatustieteen ja Perhetutkimuksen päivät) ja esityksinä (mm. EARLI-, ECDP-, AERA-kongressit, Kasvatustieteen päivät, Opettajankoulutuspäivät, Pedaforum, sekä STN:n Fair, just and sustainable society -konferenssi) ja verkostotapaamisissa (mm. opettajankoulutuksen eTED-verkosto, THL:n lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittäjien verkosto, ja OAJ:n webinaarisarja). Tutkijamme olivat keskustelemassa hyvinvoinnista sekä kodin ja koulun yhteistyöstä myös ns. suuren yleisön tapahtumissa ja medioissa, kuten vuosien 2022, 2023 ja 2024 SuomiAreenoissa, Jyväskylän Kesä -tapahtumassa ja Ylen aamu-tv:ssä. Lisäksi järjestimme yhdessä EDUCA-lippulaivan kanssa vuoden 2025 Educa-messuilla keskusteluohjelman otsikolla

”Resilientti koulu: Miten kouluyhteisön psyykkistä turvaverkostoa rakennetaan?”. Keskustelun aluksi tutkijamme pitivät alustuspuheenvuorot psyykkisestä turvaverkostosta opettajien, perheiden ja lasten ja nuorten näkökulmasta. Paneelikeskustelussa oli mukana yhteistyökumppaneitamme Opetushallituksesta, Suomen Lukiolaisten liitosta, Vanhempainliitosta ja Viikin normaalikoululta.

Vaikuttavuuskertomus 3.

Oppimisvajeen tunnistaminen ja välineet, joilla kurotaan oppimisvajetta ja vähennetään riskiä opintojen viivästymiseen

Yhteiskunnallinen haaste

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että pandemian aikainen etäopetus heikensi jo valmiiksi laskussa olevia oppimistuloksia ja lisäsi pahoinvointia niin oppijoilla, opettajilla kuin vanhemmilla. Lisäksi karanteenit ja muut koulukäytäntöjen muutokset vaikuttivat lasten ja nuorten arkeen, sosiaalisiin suhteisiin ja koulunkäyntiin. EduRESCUE-hankkeessa nuorten kokemaa oppimis- ja hyvinvointivajetta kartoitettiin Hiljaiset äänet -kyselyllä yhteistyössä järjestöjen kanssa. Tulokset osoittivat, että lähes puolet kyselyyn vastanneista nuorista ja nuorista aikuisista koki, että oppiminen tuntui koronapandemian aikana heistä aiempaa vaikeammalta.

EduRESCUE-hankkeessa ensimmäisen vuoden aikana pandemian aiheuttaman oppimisvajeen tarkastelu kohdennettiin alakouluiikäisten lukutaidon ja matematiikan taitojen kehitykseen sekä ylioppilaskirjoitusten tuloksiin. Alakoululaisten tarkastelu osoitti, että pandemian aiheuttaman koulusulun seurauksena lukemisen sujuvuuden ja ymmärtämisen kehittyminen hidastui, kun taas matematiikan taitojen kehityksessä ei havaittu eroa entiseen (Lerikkanen ym. 2022). Lukutaidon kehitys vaatii koulun ensimmäisinä vuosina vahvaa opettajan päivittäistä ohjausta, johon etäopetuksen käytänteet eivät nopeasti muuttuneessa tilanteessa näyttäneet olleen riittäviä. EduRESCUE-hankkeessa selvitettiin yhdessä opettajankoulutuksen kanssa, miten etäopetusta ja siinä tarvittavia tunne- ja vuorovaikutustaitoja voitaisiin monipuolistaa ja oppimista tukea paremmin etäopetuksessa (ks. vaikuttavuustavoite 4).

Pandemian vaikutuksista oppimistuloksiin saatiin näyttöä kansainvälisten arviointitutkimusten pohjalta PIRLS 2021 -tutkimuksessa, jonka tulokset julkaistiin toukokuussa 2023. Tulosten mukaan lukutaito on heikentynyt eniten niillä, jotka kuuluvat sosioekonomisesti alempiin ryhmiin. Lukutaito oli selkeästi heikompaa myös niillä oppilailla, joiden vanhemmat kokivat koronapandemian vaikuttaneen paljon lapsensa oppimiseen. Lisäksi itsensä useasti kiusatuksi kokeneiden oppimistulokset olivat heikompia. Viikoittain kiusattujen joukossa oli myös aiempaa enemmän maahanmuuttajataustaisia oppilaita (syntyneet muualla kuin Suomessa ja joiden kotikieli on muu kuin koulun opetuskieli). Lukioissa etäopetusjaksot olivat eripituisia eri puolella Suomea. Tutkimustulokset ylioppilaskirjoitusten aineistoilla viittaavat siihen, että koulusuluilla ei näyttäisi olleen yhteyttä ylioppilaskirjoitusten tuloksiin. Jatkossa on syytä kuitenkin kiinnittää huomiota mahdollisiin pandemian aiheuttamiin pidemmän aikavälin vaikutuksiin oppimisvajeessa, jotka näemme mahdollisesti vasta vuosien päästä nuorten jatko-opinnoissa ja työelämävalmiuksissa.

Koulutuksen rahoitusta koskevia rekisteriaineistoja saadaan tutkimuskäyttöön pitkällä viiveellä. Ensimmäisiä pandemia-ajan tietoja on nyt käytössämme vuodelta 2022. Käytimme analyyseissämme indeksimuutoksen perusvuotena vuotta 2017. Valtionosuusrahoitteisen peruskoulutuksen kustannuskehitys osoittaa, että vuosien 2017–2022 aikana suhteellisesti eniten kasvoivat oppilashuollon (41 %), sisäisen hallinnon (36 %) ja kiinteistöjen ylläpidon (28 %) kustannukset.

Opetuksen kustannukset kasvoivat samana ajanjaksona selkeästi vähemmän (noin 16 %). Aineistojen tarkempi analysointi jatkuu, mutta näyttää varsin selkeästi siltä, että kustannuskehityksessä on alueellisia ja kuntakohtaisia eroja.

OKM on jakanut kahteen otteeseen valtion erityisavustuksia varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen koronaepidemian (COVID-19) vaikutusten tasoittamiseksi vuosille 2021–2022 (yhteensä 40 miljoonaa euroa/278 avustuksen saajaa) ja vuosille 2022–2024 (yhteensä noin 58 miljoonaa euroa/298 avustuksen saajaa) valtion lisätalousarvioiden yhteydessä. Vastaavasti OPH on jakanut vuonna 2021 valtion erityisavustuksia lukiokoulutuksen järjestäjille koronaepidemian vaikutusten tasoittamiseksi vuosille 2021–2023 yhteensä 15 miljoonaa euroa (211 avustuksen saajaa), avustuskohteenä oppimisen tukeminen ja oppimisvajeen paikkaaminen sekä hyvinvoinnin tukeminen ja hyvinvointivajeen vähentäminen. Vuonna 2022 OPH jakoi edelleen valtion erityisavustuksia lukiokoulutuksen järjestäjille koronavirusepidemian johdosta tarvittaviin tukitoimiin 152 hankkeelle yhteensä 17 miljoonaa euroa. Näiden avustusten tarkempi analysointi ja vaikuttavuuden arviointi jatkuu.

Monitieteinen tutkimus ja yhteistyö

Oppimisvajeeseen liittyen tutkimusta tehtiin paitsi kasvatustieteen, kasvatuspsykologian ja informaatioteknologian (alakoulu) niin myös koulutustutkimuksen ja taloustieteiden yhteistyönä (yläkoulu ja lukio). Yhtenä merkittävänä monitieteisen yhteistyön tuloksena Suomen Akatemia myönsi lippulaivarahoituksen (alkanut 1/2024) Koulutuksen tulevaisuus (EDUCA) -lippulaivahakemukselle (johtajana EduRESCUEn johtaja prof. Marja-Kristiina Lerkkanen). EDUCA-lippulaivassa on mukana EduRESCUE-hankkeen tutkijoita. EDUCA-lippulaivan tavoitteena on rakentaa koulutuksen ekosysteemi, joka tuottaa ymmärrystä laskevista oppimistuloksista, lisääntyvästä koulupoissaoloista ja koulutuksen keskeyttämisestä sekä teknologian käytöstä opetuksessa. Monitieteisen ekosysteemin avulla rakennetaan aineistoinfrastruktuuri kasvatustieteen, psykologian, oppimisanalytiikan, sosiologian ja taloustieteen teoreettisen ja monimetodisen asiantuntemuksen yhdistämiseksi sekä laajojen pitkittäis- ja rekisteriaineistojen hyödyntämisen alustaksi. Lippulaivan avulla vahvistetaan koulutuspoliittisten päätösten ja kokeilujen tutkimusperusteisuutta, lisätään ymmärrystä optimaalisista oppimistilanteista ja koulutukseen kiinnittymisestä sekä tutkimustietoa sosiaalisista ja yksilöllisistä oppimisprosesseista, opettajien ja koulutusalan johtajien osaamisesta sekä skaalautuvista opetusteknologisista ratkaisuista ja oppimisympäristöistä. Konsortion osapuolia ovat Jyväskylän, Helsingin, Turun ja Aalto yliopistot. Rahoitus mahdollistaa EduRESCUEssa toteutetun monitieteisen yhteistyön jatkumisen tulevina vuosina.

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Oppimisvajeesta tehdyn meta-analyysin tuloksia sekä lasten itsearvioimaa oppimisvajetta esiteltiin vuoden 2022 Strategisen tutkimuksen Fair, just and sustainable society -konferenssissa. Oppimis- ja hyvinvointivajetta koskevia tuloksia esiteltiin myös kansainvälisissä EARLI, ECER- ja ECDP-konferensseissa vuosina 2023 ja 2024. Opetushallitus järjesti syksyllä 2023 Pyöreän pöydän keskustelutarjan, jossa jokaisella kerralla tutkijoitamme on ollut mukana keskustelemassa tutkimuksen näkökulmasta seuraavista aiheista: hyvinvointi ja oppimistulokset (16.8.), digitalisaatio ja oppimistulokset (11.9.), ja moninaiset oppijat ja oppimistulokset (1.11.).

Vaikuttavuuskertomus 4.

Opettajien ja rehtoreiden sekä opettajaksi opiskelevien hyvinvointi, resilienssi ja kompetenssi toimia poikkeustilanteissa

Yhteiskunnallinen haaste

COVID-19-pandemian aikana oli ilmeistä, että rehtoreiden ja opettajien pitää jatkossa pystyä paremmin valmistautumaan nopeisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin ja poikkeustilanteissa toimimiseen. EduRESCUEssa tutkittiin opettajien hyvinvointia tiiviissä yhteistyössä Opettajien Ammattijärjestön (OAJ) kanssa. Tuloksemme osoittivat, että opettajien työuupumus lisääntyi voimakkaasti ja lineaarisesti keväästä 2020 loppuvuoteen 2021 samalla kun opettajien työn imu selvästi laski. Tunnistimme, että opettajien työhyvinvointi muuttui pandemian aikana shokki- ja reaktiovaiheen kautta työskentelyvaiheeseen. Opettajien resilienssi toimi kuitenkin suojaavana tekijänä: vuonna 2022 erityisesti opettajien työn imu alkoi palautua ja jossain määrin myös työuupumus laskea. Lisäksi suojaavana tekijänä toimi kollegoilta ja esihenkilöiltä saatu tuki.

On tärkeää tunnistaa sekä pandemian aiheuttamia yksilöllisiä välittömiä ja pidemmän aikavälin vaikutuksia opettajien työhön ja hyvinvointiin sekä koko koulujärjestelmään. Esimerkiksi opettajien lisääntynyt pahoinvointi oli tutkimuksessa yhteydessä alanvaihtosuunnitelmiin. Myös sidosryhmien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella oli ilmeistä, että alan veto- ja pitovoimasta on syytä olla huolissaan.

Rehtoreita tutkimme vuosittaisen rehtoribarometrin avulla yhteistyössä Suomen rehtorit ry:n (SURE) kanssa. Toteutimme viidennen vuotuisen Rehtoribarometri-kyselyn sekä fysiologisen aineistonkeruun Firstbeatin avulla maaliskesäkuussa 2023. Vuonna 2023 ensisijaisena tavoitteenamme oli analysoida rehtoreiden hyvinvoinnin kehityssuuntauksia ja saada tietoa, jonka pohjalta voitaisiin kehittää rehtoreiden koulutusta, tukiverkostoja, ja interventio-ohjelmia tulevia vuosia varten. Tulokset osoittivat, että rehtoreiden työn vaativuus on lisääntynyt pandemian jälkeen, mikä on osaltaan vaikuttanut heidän työhyvinvointinsa asteittaiseen heikkenemiseen, joka käsittää työhön sitoutumisen ja työuupumuksen. Myös niiden rehtoreiden osuus, joiden työhyvinvointi oli heikentynyt ja joille oli ominaista alhainen sitoutuminen ja korkea työuupumus, kasvoi pandemian puhkeamisen jälkeen. Rehtorit ilmoittivat ensisijaisena tarpeena saada täydennyskoulutusta hyvinvointijohtamiseen. Viimein vuonna 2024 havaittiin, että palautumista rehtoreiden työhyvinvoinnissa on alkanut tapahtua pandemian jälkeen, ja rehtoreiden työuupumus on lähtenyt laskuun samalla kun työn imu on nousuun. Tästä huolimatta hyvinvoinnin taso ei ole vielä samalla tasolla kuin ennen koronapandemiaa.

Toisen rehtoreiden kriisi- ja etäjohtamista selvittäneen tutkimuksemme mukaan osa rehtoreista kaipasi myös lisää kriisi- ja muutosjohtamisen taitoja. Yhteistyössä SURE ry:n kanssa suunnittelemme parhaillaan uutta kriisi- ja hyvinvoinnin johtamisen koulutusta rehtoreille. Kriisi- ja hyvinvoinnin johtamisen taidot tulevat olemaan tärkeä voimavarojen varanto lisäten rehtoreiden ja opettajien resilienssiä.

Hankkeessa myös lanseerattiin uusi käsite liittyen johtajuuden muokkaamiseen. Tutkimustemme mukaan työn ja vapaa-ajan muokkaaminen ovat lupaavia strategioita, joiden avulla rehtorit voivat tukea hyvinvointiaan vaikeina aikoina. Työn muokkaaminen voi parantaa rehtoreiden työhyvinvointia, minäpystyvyyttä ja resilienssiä. Julkaisumme sisälsivät arvokkaita havaintoja ja suosituksia tulevaan tutkimukseen, joiden pohjalta suunnitellaan rehtoreiden ja koko kouluyhteisön hyvinvointikoulutusta. Keskiössä on ajatus siitä, että rehtoreiden työn muokkaamiseen liittyy myös tavoite muokata omaa

johtajuutta niin, että se vastaa henkilöstön psykologisiin tarpeisiin. Näin rehtoreiden työn muokkaaminen voidaan jakaa omaan työhön sekä henkilöstön työhön liittyviin alaprosesseihin.

Hankkeeseen kytkeytyvässä pro gradu -tutkielmassa selvitettiin haastatteleamalla opettajien työhyvinvoinnin johtamiseen liittyen rehtorien näkemyksiä ja toteuttamia toimenpiteitä. Rehtorit korostivat työhyvinvoinnin johtamisen monipuolisuutta, arjen työhyvinvoinnista huolehtimista, resursseja sekä opettajien eroja. Rehtorit kertoivat yleisimmiksi toimenpiteikseen arjen läsnäolon, työhyvinvoinnin seuraamisen, erilaiset hyvinvointiaktiviteetit sekä opetusympäristöstä huolehtimisen. Tulosten pohjalta rehtoreille suositeltiin työhyvinvoinnin edistämiseen liittyvien toimien sanoittamista ja panostamista työilmapiiriin viihtyisyyteen.

EduRESCUE-hanke sisälsi myös tavoitteen edistää opettajaksi opiskelevien kompetenssia toimia ja selviytyä poikkeustilanteissa tulevaisuudessa (ks. vaikuttavuustavoite 4). Tarkastelimme tunne- ja vuorovaikutusosaamista lähi- ja etäopetustilanteissa seuraavista näkökulmista: 1) Yksilöllinen kohtaaminen, jotta jokainen oppilas tulisi nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi, ja saisi tarvitsemaansa tukea, 2) Vertaissuhteiden tukeminen ja vertaisvuorovaikutuksen ohjaaminen, jotta jokainen kokisi kuuluvansa joukkoon ja voisi osallistua vertaisvuorovaikutukseen itselleen merkityksellisellä tavalla ja edistää myös muiden osallisuutta, sekä 3) Yhteistyöosaaminen, jotta voidaan yhteisöllisesti rakentaa sosiaalisesti kestävä koulua, jossa niin yhteisö kuin sen yksilötkin voivat hyvin. Osallisuus rakentuu arjen myönteisissä kohtaamisissa niin opettajan ja oppilaiden välillä, oppilaiden kesken, kuin monitahoisessa yhteistyössä kollegoiden, perheiden ja moniammatillisten tiimien kanssa. Monitahoinen yhteistyö osallistavien käytäntöjen kehittämiseksi edistää näin kouluyhteisön kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tunne- ja vuorovaikutusosaamiseen panostaminen on avainasemassa erityisesti pyrittäessä vahvistamaan tulevaisuuden opettajien minäpystyvyyttä ja henkilöturvallisuutta inklusiivisissa kouluyhteisöissä.

Yksilölliset tilanteet ja osallisuus -kyselyssä opettajaksi opiskelevat arvioivat erityisen haasteelliseksi havaita oppilaiden uhkakuviin ja kriiseihin liittyvää ahdistusta, riippuvuuksia, mielenterveysongelmia, suorituspainetta ja koulu-uupumusta sekä vaikeita perheolosuhteita. Tuen tarjoaminen ja tuen piiriin ohjaaminen koettiin erityisen haastavaksi hyvinvointia uhkaavissa tilanteissa, joissa oppilailla on uhkakuviin ja kriiseihin liittyvää ahdistusta, riippuvuuksia tai he kohtaavat haasteita vähemmistöihin kuulumiseen liittyen. Etäopetustilanteissa oppilaiden yksilöllisten tilanteiden havaitseminen, tukeminen tai tuen piiriin ohjaaminen ja vertaisvuorovaikutuksen ohjaaminen koettiin yleisesti haastavammaksi kuin lähiopetustilanteissa. Sekä oppilaiden että tulevaisuuden opettajien hyvinvoinnin tukemiseksi moninaisiin hyvinvointia uhkaaviin tilanteisiin on kiinnitettävä enemmän huomiota opettajankoulutuksessa, erityisesti niiden opiskelijoiden osalta, jotka kokevat valmiutensa kaikista heikoimmiksi.

Tutkimustemme mukaan tuen sovittaminen voi olla haastavaa myös kokeneille opettajille. Erityisesti tunnetukeen liittyvä oppilaiden ja eri opetuskertojen välinen vaihtelu herättävät huolta oppilaiden saaman tuen laadun vaihtelusta. Vertaisvuorovaikutuksen osalta tutkimus nosti esiin oppilaiden spontaanisti omaksumien roolien ja tunneilmapiirin merkityksen yhteistyön sujuvuuden ja oppimisen kannalta sekä opettajien taidot toimia monenlaisissa erilaisissa rooleissa ohjatakseen vertaisvuorovaikutusta tilanteen edellyttämällä tavalla. Tärkeäksi nousevat näin ollen tulevaisuuden opettajien taidot ohjata vertaisvuorovaikutusta sensitiivisesti ja joustavasti erilaisissa opetustilanteissa ja oppimisympäristöissä. Tätä tuettiin jo yhteistyössä opetusharjoitteluiden kanssa kytkemällä resilienssi merkityksellisten opetus- ja vuorovaikutustilanteiden käsittelyyn (esim. kirjallinen reflektio, harjoitteluportfoliot ja videoklubit) sekä kehittämällä uudenlaisia joustavia pedagogisia ratkaisuja koronapandemian kaltaisiin tilanteisiin, joissa tavanomaisia opetusharjoittelukäytäntöjä ei voida toteuttaa (esim. videopohjainen silmänliikemallinnus). Samalla harjoittelukouluyhteistyö Normaalikoulujen kanssa tiivistyi, mikä on ratkaisevaa opettajankoulutuksen kehittämisessä. Reflektiomallit tarjoavat realistisen ja käytännöllisen työkalun resilienssin kehittämiseen

opetusvuorovaikutuksessa, koska toimintamallit on kytketty jo olemassa oleviin harjoittelun ohjauskäytäntöihin.

EduRESUCEssa rakennettiin käsitteellistä viitekehystä opetusvuorovaikutteiselle resilienssille tavoitteena opetuksellisen toimintakyvyn malli, joka on tarkoitettu käytännölliseksi viitekehyyksi opettajille, opettajaopiskelijoille, opettajankouluttajille sekä alan tutkijoille resilientin opetusvuorovaikutuksen jäsentämiseen. Mallissa lähdettiin liikkeelle resilientin opetusvuorovaikutuksen ydinkäytäntöjen analyysistä, joka kytkettiin osaksi kouluopetuksen laajempaa suhdeverkostoa. Lisäksi mallissa osoitettiin, kuinka monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuudet kytkeytyvät osaksi opettajien ja oppilaiden arkista koulutyötä. Opetuksellisen toimintakyvyn malli nosti kysymyksen oppilaiden opiskelukyvystä (vrt. vaatimus-voimavaramalli ja opiskelukyky) kasvatus- ja koulukeskusteluun ja esitti opiskelukyvyn olevan resilientin opetusvuorovaikutuksen keskeisin tavoite.

Tulosten pohjalta jatkamme hankekauden jälkeenkin tulevaisuuden opettajien sekä rehtoreiden vuorovaikutus- ja hyvinvointitaitojen tukemista osana opettajankoulutusta ja täydennyskoulutusta. Keskeisenä työtapana jatkuu opetusharjoittelussa kuvattujen videoiden reflektointi vuorovaikutuksen eri ulottuvuuksiin keskittyvän VOPA-havainnointityökalun avulla. EduRESUCE-tutkijoita oli myös vahvasti mukana kouluhyvinvointia ja opettajien kompetensseja koskevissa Opetushallituksen rahoittamissa täydennyskoulutushankkeissa (esim. HYPPI ja MEHIS) ja Opettajien työhyvinvoinnin tukiverkon ja -verkoston rakentamista tukevan KILO-mallin kehittämisessä kouluille.

Monitieteinen tutkimus ja yhteistyö

Paitsi psykologian ja kasvatustieteen yhteistyö niin myös opettajien resilienssiin liittyvässä tutkimusyhteistyössä oikeustieteen ja kasvatustieteen kesken koettiin erityisen hedelmälliseksi. Yhteistyössä tarkasteltiin oppilaiden moninaisten tarpeiden kohtaamiseen liittyviä oikeudellisia säädöksiä ja opettajaopiskelijoiden valmiuksia toimia velvollisuuksien mukaisesti oppilaiden tarvitsemien tukijoiden käynnistäjänä. Tarkastelimme myös osallistumisen oikeutta osana osallisuuden kokemuksen muodostumista osana opettajaksi opiskelevien tunne- ja vuorovaikutustaitoa, ja koulutimme tästä aiheesta yhdessä opettajaopiskelijoita. Tähän liittyen järjestettiin myös työryhmä EARLI 2023 -konferenssia edeltävässä nuorten tutkijoiden JURE-konferenssissa, jossa osallistujia fasilitoitiin tarkastelemaan osallisuutta kokemuksen lisäksi oikeudellisesta näkökulmasta ja saamaan tästä inspiraatiota omaan tutkimukseen oikeudellisten näkökulmien yhdistämiseksi. Lisäksi kehitimme Oikeus ja koulu -opintojakson koulun toimintaan liittyvistä oikeudellisista näkökulmista, joka osana Turun yliopiston monitieteisen Sote-akatemian avoimia opintoja on avoinna kaikille halukkaille. Kutsuttuna puhujana tutkijamme tarkasteli Uppsalan yliopiston koulutus-oikeuden instituutin konferenssissa sekä siitä julkaistussa antologiassa sitä, miten oppilaiden osallistamisesta ja kuulemisesta on säännelty perusopetuslailla. Puutteellinen sääntely edellyttää rehtoreilta ja opettajilta osaamista turvata oppilaiden osallistumisen oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisella sekä osallisuuden kokemuksen turvaavalla tavalla.

Rehtoritutkimuksessa olemme tehneet kansainvälistä tutkimusyhteistyötä australialaisen ryhmän kanssa ja jakaneet keräämäämme kyselyaineistoa sekä vaihtaneet tietoja kummankin maan uusimmista tutkimustuloksista. Yhteistyötä on tehty myös Viron kanssa, jossa kerättiin osin yhtenäinen kyselyaineisto Viron rehtoreilta. Suomen ja Viron yhteinen avausseminaari pidettiin Helsingin yliopistossa marraskuussa 2023. Jatkossa pyrimme kehittämään ja toteuttamaan kohdennettuja interventio-ohjelmia havaintojemme perusteella ja painottamaan erityisesti sopeutuvien työsuunnittelustrategioiden edistämistä koulujen rehtoreiden keskuudessa. Koska hyvinvoinnilla on keskeinen rooli tehokkaan johtajuuden ylläpitämisessä, tavoitteenamme on suunnitella toimenpiteitä, jotka eivät ainoastaan optimoi työn vaatimuksia vaan tarjoavat myös välineitä ja resursseja stressin lieventämiseen ja henkilökohtaisen joustavuuden parantamiseen. Yhdessä Australian ja Viron ryhmien

kanssa pyrimme syventämään ymmärrystämme koulujen johtamisen ja hyvinvoinnin maailmanlaajuisista ulottuvuuksista. Lisäksi aiomme laajentaa tutkimuskenttäämme sisällyttämällä siihen kattavan selvityksen työn ulkopuolisesta palautumisesta, joka on usein unohdettu näkökohta rehtoreiden hyvinvoinnissa. Tavoitteena on paitsi parantaa rehtoreiden hyvinvointia myös tuoda esiin arvokkaita näkemyksiä, jotka voivat antaa tietoa poliittisista päätöksistä ja parhaista käytännöistä koulujen johtamisessa. Näiden prosessien edistämiseksi olemme yhtenäistäneet opettajien työhyvinvointikyselyn ja rehtoribarometrien kysymyksiä, jotta saamme jatkossa syvempää tieteellistä tietoa siitä, miten rehtorien ja opettajien työhyvinvointi ovat kietoutuneet toisiinsa.

Olemme jatkaneet OAJ:n kanssa yhteistyössä kerättyä opettajien työhyvinvointikyselyä, jota on kerätty puolivuositain kevästä 2020 lähtien. Viimeisimmät syksyn 2024 tulokset osoittavat, että opettajien työhyvinvointi on koronapandemian jälkeen jatkanut kohentumistaan, mikä näkyy työuupumuksen vähentymisenä ja työn imun vahvistumisena. Työhyvinvoinnissa esiintyy kuitenkin yhä huomattavia eroja yksilöiden välillä. Olemmekin edelleen syventäneet OAJ:n kanssa tehtävää yhteistyötä aloittamalla opettajien työhyvinvointia kartoittavan pitkittäistutkimuksen keväällä 2024. Opettajien työhyvinvointia koskevia tuloksia esittelimme hankkeen aikana mm. OAJ:n blogissa, opettajille suunnatussa RESCUE me! -webinaarisarjassa sekä OAJ:n sisäisissä tilaisuuksissa.

Opettajien täydennyskoulutuksen ja peruskoulutuksen 3U-Teamissä (ks. vaikuttavuuskertomus 2) oli mukana tutkijoita kaikista kolmesta yliopistosta. Monitieteinen yhteistyö toteutui myös konsultointien avulla. Esimerkiksi opetuksellisen toimintakyvyn mallin kehittämisessä hyödynnettiin rinnakkaistieteitä (esim. kasvatustiede, psykologia ja terveystiede) sekä konsortion eri alojen tutkijoiden ja kansainvälisten kumppaneiden asiantuntemusta konsultointien muodossa. Hankkeen aikana saimme viisi kansainvälistä asiantuntijakumppaniamme konsortiopäivillemme vieraaksi (prof. Frosso Motti-Stefanidi, prof. Tina Hascher, prof. Ceri Brown, prof. Ulrich Trautwein ja prof. Eleftheria Gonida). Kansainvälisten asiantuntijakumppaniemme ehdotukset ja palautteet olivat monitieteisen tutkimustyön kannalta arvokkaita.

Sitoumuksemme kansainväliseen yhteistyöhön oli hankkeessa ja on jatkossakin vahva. Mielekäs yhteistyö eri maiden tutkijoiden kanssa tarjosi mahdollisuuden tehdä kansainvälistä vertailevaa tutkimusta. Tämä työ on jo aloitettu kreikkalaisten ja virolaisten tutkijoiden kanssa. Toisaalta kansainvälisesti toteutetut projektit vaativat huolellista suunnittelua esimerkiksi aineistojen jakamiseen liittyvien eettisten haasteidenratkaisemiseksi (esim. sensitiivisen tiedon jakaminen). Monitieteisessä yhteistyössä oli myös haasteita erilaisissa julkaisukäytännöissä (esim. yksin versus ryhmänä julkaiseminen) tai viittauskäytännöissä. Haasteita huomasimme myös tutkimusaineiston keräämisessä: mitä pidempään pandemian alkamisesta kului aikaa, sitä vaikeampaa oli motivoida tutkittavia osallistumiseen. Jatkossa näihin haasteisiin on tärkeää löytää ratkaisuja, koska pandemian pitkittäisvaikutuksia on välttämätöntä seurata.

Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

Tiivis yhteistyömme OAJ:n ja SURE:n kanssa oli erittäin onnistunutta ja tärkeää hankkeelle. Opettajien, rehtorien ja opettajaksi opiskelevien resilienssiin erikoistuneita tutkijoitamme kutsuttiin puhujiksi erilaisiin sidosryhmiimme tapahtumiin (mm. ProRexi-tilaisuus, ProLukio – valtakunnallinen lukioseminaari, Opettajankoulutuspäivät, opettajankouluttajien verkosto eTED, digitaalisen opettamisen ja oppimisen ITKkonferenssi, SITRAn työpajat). Lisäksi järjestimme yhdessä Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa avoimen seminaarin ”COVID19-pandemian jäljet oppilaitoksissa ja perheissä” 3/2022, jossa tutkijamme esittivät tuloksiamme ja paneeliin osallistui sidosryhmämme jäseniä. Tutkijamme toimivat asiantuntijatehtävissä erilaisissa opettajuuteen ja koulujen johtamiseen liittyvissä työ- ja ohjausryhmissä (mm. Opettajankoulutusfoorumi, Peruskoulufoorumi ja OPH:n Koulun johtamisen tutkijaverkosto ja OPH:n Pyöreän pöydän keskustelut, ks. asiantuntijatyö-välilehti). Vuosina

2023 ja 2024 järjestimme yhteistyössä OAJ:n kanssa opettajille ja opettajaksi opiskeleville suunnatun RESCUE me! -webinaarin. Webinaarissa tutkijamme puhuivat tutkimuksemme pohjalta opettajien työhyvinvointiin liittyvistä teemoista, mm. erilaisista työhyvinvointiprofiileista ja tunne- ja vuorovaikutusosaamisen vahvistamisesta. Keväällä 2023 järjestimme vastaavan rehtoreille suunnatun webinaarin SURE ry:n kanssa, jossa tutkijamme esittelivät mm. Rehtoribarometrin vuoden 2022 kyselyn ja fysiologisen aineiston tuloksia, sekä kertoivat työn muokkaamisesta työhyvinvoinnin vahvistajana. Lisäksi rehtoribarometrin tuloksia esiteltiin mm. vuosittaisilla ProRexi-päivillä ja Educa-messuilla.

Opettajankouluttajien tunne- ja vuorovaikutusosaamista kehitimme EduRESCUEn yhteistyöprojektissa (OKM:n rahoittama TOVE-hanke ja OPA-hanke sekä OAJ:n rahoittama KILO-hanke) tuottamalla tunnetukeen ja dialogisuuteen liittyviä materiaaleja ja esittelemällä niitä opettajankouluttajille (mm. eTED-verkoston kansallinen tapaaminen, TOVE- ja eTED-blogitekstit), järjestämällä opettajankouluttajien Virtaa-vertaistapaamisia sekä esittämällä tuloksia etäopetustilanteista myös opettajankouluttajien näkökulmista (PedaForum ja Opettajankoulutuspäivät). Lisäksi tutkijamme olivat kehittämässä sekä Turun yliopiston opettajankoulutusohjelmia ja harjoitteluja että Jyväskylän yliopiston opettajaopiskelijoiden harjoittelujaksoja sekä suomenkielisissä että kansainvälisissä opiskelijaryhmissä. Samalla myös harjoittelukoulu yhteistyö tiivistyi ja kehittyi (ks. kohta Yhteiskunnallinen haaste). Hankkeen teemoja myös integroitiin gradutyöskentelyyn ja siten vahvistettiin tulevaisuuden opettajien syvällistä tutkimuspohjaista osaamista kouluyhteisöjen resilienssin kannalta keskeisistä näkökulmista.

Tutkijoiden ja sidosryhmien välisellä vastavuoroisella vuorovaikutustyöllä oli useita myönteisiä seurauksia. Ensinnäkin moniammatillinen vuorovaikutus mahdollisti syväluotaavaa keskustelua kouluilla kohdatuista haasteista. Vuoropuhelu tuki asioiden tarkastelua uusista näkökulmista vahvistaen yhteistyötä ja luoden uusia yhteistyömahdollisuuksia. Sidosryhmien kanssa tehtävä yhteistyö myös selkeytti koulujen toiveita tutkimusta kohtaan. Tutkimuksessa on tärkeää painottaa olemassa olevan potentiaalin tukemista ja vahvistamista sen sijaan, että kehitettäisiin uusia interventioita tukemaan jo olemassa olevia taitoja. Rehtorit ja opettajat ovat kokemusasiantuntijoita, joilla on kapasiteettia ja käytännön ideoita ratkaista työssään kohtaamiaan käytännön ongelmia ja haasteita. On tärkeää, että tutkijoiden ja sidosryhmien välillä vahvistetaan vastavuoroista ymmärrystä toisten kokemuksista, taidoista, kiinnostuksen kohteista ja tarpeista. Toimivassa vuorovaikutussuhteessa korostuu luottamuksen merkitys.